

Т.П. Коропатницька
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

СЕМАНТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ СТРУКТУР ІЗ МАРКЕРАМИ *WIE/ALS* ЗА АКТУАЛІЗОВАНИМИ В НИХ ОЗНАКАМИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню семантичних ознак порівняння, реалізованого порівняльними структурами з маркерами *wie* та *als* у сучасній німецькій мові. Порівняння розглянуто на основі анотованого корпусу текстів німецької мови DWDS.

Ключові слова: порівняльні структури, референт, корелят, модуль порівняння, семантична модель порівняння.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. За зміни парадигм у лінгвістиці увагу мовознавців привертала різні аспекти порівняння. Зокрема, в дослідженнях порівняння 60–90-х років ХХ ст. панував формально-структурний підхід (М. Bierwisch, С. Hamann, Е. Klein, Г. Kolde, Ж. Nerbonne, Р. Pietsch, К.-Е. Sommerfeldt, В. Varnhorn), лінгвістичні студії того часу скеровані на аналіз лексико-граматичного поля порівняння (О.В. Гулига та О.І. Шендельс), а також на встановлення структурно-стилістичних (І.М. Жилін, В. Köller, В. Oppengieder) та структурно-семантичних (І.З. Іскандерова, В.Є. Куленко, М. Pinkal, І. Zimmermann) характеристик порівняння. У дослідженнях кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. увагу сконцентровано на вивченні функціонально-семантичних угруповань, до яких належить і функціонально-семантичне поле порівняння (Л.І. Балута, Л.О. Кучинська, Н.С. Федосєєва, Г. Starke). У результаті аналізу матеріалу ми прийшли до висновку, що вивчення порівнянь неможливе без з'ясування ролі модуля порівняння.

Метою даної статті є спроба класифікації порівняльних структур із маркерами *wie* та *als* (далі: *wie/als*-ПС) залежно від видів актуалізованих у них ознак.

Виклад основного матеріалу. Структура семантичної моделі – у сприйнятті / в уявленні суб'єкта порівняння референт (R) подібний/неподібний кореляту (C) на основі спільного модуля (m) – розглядається нами як базова, що дозволяє розмежувати елементи, які активізуються в пам'яті суб'єкта у процесі порівняння (рис. 1).

Рис. 1. Базова структура семантичної моделі порівняння

Компоненти порівняння, реалізованого *wie/als*-ПС, завжди семантично нерівноправні: внаслідок того, що референт зазвичай нейтральний, основне значеннєве навантаження падає на модуль і корелят. Корелят несе у собі логічний наголос. Глибина й оригінальність думки знаходять своє вираження в пошуках адекватного й самобутнього корелята, що, на нашу думку, виражає собою й основну образність *wie/als*-ПС.

Модуль – ознака, яка стереотипно пов'язана з корелятом, хоча характерна й для референта, на основі якої здійснюється їх порівняння, це щось спільне, притаманне обом предметам, або в чомусь один із них перевершує інший. Модуль – найбільш суб'єктивний елемент ПС, є тією точкою, з якої розглядаються два самостійних об'єкти. Для нас він цікавий як опора у встановленні зв'язку між референтом та корелятом порівняння і з'ясуванні семантики ПС, яка визначається через комплекс ознак корелята.

Для розподілу модулів ми спиралися на семантичну класифікацію ознак Н.В. Дмитрієвої, Р. Ленеке-ра [1, с. 28; 2], з огляду на яку серед ознак, актуалізованих *wie/als*-ПС, виявлено дві великі групи: (1) *мотивовані*, тобто ті, які властиві об'єктові в реальному світі, і (2) *немотивовані*, які приписуються об'єктові в певному соціумі, об'єкт ніколи не може володіти такими ознаками. Мотивовані ознаки поділяються на (1.1) *сутнісні*, які відображають сутність об'єкта (властиві об'єктові завжди), й (1.2) *характерні*, що є типовими з перебільшеною значимістю для образу об'єкта в соціумі. Серед характерних ознак виокремлено (1.2.1) характерні типові, притаманні об'єкту як норма, та (1.2.2) характерні ймовірні, властиві об'єкту спорадично. При цьому необхідно відзначити умовність виділення цих видів ознак через їх градуальний характер. Віднесення деяких ознак до тої або іншої групи досить умовне через можливість різних трактувань деяких порівнянь.

Семантичний аналіз модулів у *wie/als*-ПС показав, що найчастотнішими ознаками, які актуалізуються через *wie/als*-ПС, є мотивовані ознаки (62%). Отже, розглянемо їх детальніше.

Сутнісним ознакам (1.1), як правило, відповідають семи у значенні слова, зазначені у словниковій дефініції: прямо, описово чи за допомогою синоніма, наприклад:

(1) ... *das hochgesteckte Haar schwarz wie Ebenholz* ... «високо причесане чорне, як ебенове дерево, волосся» [DWDS].

Словникова стаття дає таке тлумачення *Ebenholz – tiefschwarzes, hartes Holz* «ебенове дерево – дуже чорна, тверда деревина» [eWDG], тому, ймовірно, навіть за відсутності експліцитно вираженої ознаки *wie/als*-ПС не втратила б свого семантичного значення. Однак той факт, що ознака названа, можна тлумачити як бажання адресанта адекватно відобразити дійсність і надати реципієнту найбільш точну та зрозумілу інформацію. Очевидно, адресант має сумніви, чи володіє реципієнт достатніми знаннями про об'єкт, обраний базою для порівняння.

(2) *das Haar schwarz wie Rabengefeder* «волосся чорне як пір'я ворони» [DWDS].

У цьому прикладі експліцитно виражену ознаку *schwarz* також уважаємо сутнісною для корелята *Rabengefeder*, оскільки ця сема наявна у словниковій дефініції: *Rabe – großer, kräftiger Rabenvogel mit metallisch glänzendem, schwarzem Gefieder und starkem Schnabel* «ворона – великий, сильний птах із металево блискучим, чорним пір'ям і міцним дзьобом» [DWDS].

Як показано у (1) та (2), сутнісні ознаки не маркують нічого нового в описуваних референтах, а лише констатують очевидні факти, вказують на більший чи менший ступінь ознаки.

Можна відзначити, що 45% сутнісних ознак перцептивні. Ймовірно, це пояснюється тим, що сенсорна система постачає нас певною мірою універсальною інформацією, тому перцептивні ознаки частіше відображають сутність об'єкта.

Виділяємо також групу *wie/als*-ПС, у яких корелят позначений власною назвою (8%). Уважаємо, що порівняння відбувається в більшості таких випадків на основі сутнісної ознаки, часто вираженої імпліцитно. Уявлення про видатних особистостей, біблійних або міфологічних персонажів нерідко редується до однієї найбільш яскраво вираженої ознаки.

Наприклад: (3) ... *stark wie Herkules!* [DWDS].

Як правило, складно назвати інші якості таких персонажів, оскільки увага зосереджена на одній характерній ознаці, як сила Геркулеса.

Характерні типові ознаки (1.2.1) є невід'ємними властивостями корелята (наприклад, пух завжди легкий (4), беззатченко завжди бідний, лід завжди холодний (5)) або відповідають загальноприйнятим уявленням носіїв мови про даний предмет, явище, тварину, особу тощо. Наприклад: *so dick wie ein Schwein* «товстий, як свиня» (3.95) – загальноприйняте уявлення про свиню включає ознаку «товста», хоча в реальному житті свиня може виявитися худою, чи *zuverlässig wie Ärzte ohne Grenzen* «надійний, як лікарі без кордонів» (3.96) – зазвичай це самовіддані безкорисні люди, однак серед них можуть траплятися і підступні та ненадійні особи.

(4) *Ich fühle mich so leicht wie eine Feder* [DWDS].

(5) *Sie war wunderhübsch anzusehen, aber ihr Herz war kalt wie Eis* [DWDS].

(6) *Und dann kuckt Reinhold weiter seinen Franz an, der nichts sagt und nichts kann und ist so dick wie ein Schwein und kann nicht das Maul aufmachen, und Reinhold muss den weiter begrinsen und hört nicht auf* [DWDS].

(7) *Zuverlässig wie Ärzte ohne Grenzen sind Sie auch hier zur Stelle, küssen, halten Händchen, füttern die Paparazzi mit frischen Bildern, tragen einen Teil der Last* [DWDS].

Аналіз показав, що у *wie/als*-ПС, у яких об'єктивуються характерні типові ознаки, корелятами виступають:

1) предмети і явища неживої природи:

(8) *Wenn sie einmal auftaucht, dann ist sie so kalt wie Stahl* [DWDS];

(9) *Es steht ein Mann, ein Mann, so fest wie eine Eiche!* [DWDS];

2) представники фауни:

(10) *Dann wirst du stark wie ein Tiger und frisst diesen Dummkopf!* [DWDS];

3) персоналії:

(11) *Bis ich so schön wie Apollo, so gütig wie Jesus Christus, so weise wie Bismarck und so reich wie Vanderbilt sein werde!* [DWDS];

4) уявні істоти:

(12) *Die Kinder können mit schimmernder Schwanzflosse akrobatische Schwimmbewegungen vorzuführen, tief tauchen und wie Meerjungfrauen schwimmen* [DWDS];

(13) *Also schossen die Preise in Höhen, von denen aus die alten Matadore wie Zwerge aussahen* [DWDS].

Характерні ймовірні ознаки не входять до переліку необхідних ознак, які асоціюються з певним об'єктом. Однак існує можливість появи такої ознаки за певних умов. Наприклад: (3.103) *Ein Mädchen schaukelt wie ein Affe an einem Griff* [Presse] – мавпа, безумовно, може гойдатися, хоча типовий представник даного класу тварин аж ніяк не зобов'язаний постійно це робити; *Manche Augenblicke scheinen lang wie ein Leben* [DWDS] – життя може бути як довгим, так і зовсім коротким.

У результаті аналізу фактичного матеріалу виділяємо кілька груп *wie/als*-ПС, які актуалізують характерні ймовірні ознаки.

(I) Найбільшу групу (35% від загальної кількості *wie/als*-ПС, які об'єктивують характерні ймовірні ознаки) становлять порівняння, у яких люди звертаються до представників фауни, актуалізуючи ознаки, що характеризують стан тварини, їхній спосіб існування. Це засвідчує схильність людей шукати аналогію ознакам, які передають їхній власний стан, насамперед у світі тварин, оскільки вони є найбільш близькими нам істотами: *hungrig wie ein Löwe* [Presse]; *handzahn wie ein Lämmlein* [DWDS]; *müde wie ein alter Löwe* [DWDS].

(II) Другу за кількістю групу (33%) становлять порівняння, у яких корелятом для порівняння виступають самі люди, при цьому актуалізуються ознаки, що характеризують:

1) стан організму людини (42%): *hungrig wie Luis Suárez* [DWDS], *genauso hungrig wie die Kinder in Perdido Beach* [DWDS], *groggy wie ein ausgezählter Ringkämpfer* [DWDS], *genauso besoffen wie die Kneipengäste* [DWDS];

2) особливості характеру (10%): *so eindrucksvoll beherrscht wie Clara Haskil* [DWDS], *beherrscht wie Michael Schumacher* [DWDS];

3) психологічний стан (13%): *glücklich wie die Kinder* [DWDS], *zufrieden wie Buddha* [DWDS];

4) соціальний статус (5%): *arm wie ein elender Bettler* [DWDS], *halb so reich wie sein Kollege in Griechenland* [DWDS].

(III) Ще одну групу (29%) становлять порівняння, що актуалізують характерні ймовірні ознаки предметів неживої природи. Більшість порівнянь цієї групи (83%) актуалізують перцептивні ознаки, що цілком природно, оскільки предмети сприймаються, насамперед, на основі даних органів почуттів: *kalt wie ein Fisch* [DWDS], *warm wie die Luft am Morgen* [DWDS], *so süß wie Cola* [DWDS].

Варто відзначити конотацію оцінки, що проявляється в цих порівняннях.

Характерні типові й характерні ймовірні ознаки мають багато спільного, але не можна залишити поза увагою і відмінності між ними, які, вочевидь, є причиною переваги тих або інших ознак під час встановлення зв'язку модуля й корелята. Наприклад, для характеристики предметів і явищ неживої природи використовують для порівняння характерні типові ознаки, при цьому тільки близько 26% цих ознак перцептивні. Часто зазначений корелят актуальний у повсякденному житті, наприклад: *billig wie Brombeeren* [DWDS].

Під час встановлення зв'язку корелята та ознак представників фауни відзначаємо перевагу порівнянь, які актуалізують характерні ймовірні ознаки.

(1) У *wie/als*-ПС, у яких корелятом виступають персоналії, актуалізуються тільки характерні типові ознаки. Очевидно, подібні особистості, як правило, асоціюються у свідомості носіїв культури з однією найбільш істотною ознакою.

(2) Немотивованими ознаками, як було зазначено вище, корелят не може володіти за жодних умов.

Виявлені *wie/als*-ПС, у яких об'єктивуються немотивовані ознаки, наочно демонструють прагнення людей наділяти представників тваринного й рослинного світу, предмети неживої природи чи предмети, створені людиною, специфічно людськими властивостями. Людині властиво переносити свої емоції, почуття на все, що її оточує, незважаючи на те, що об'єктивна реальність дає для цього мало підстав. Складно, наприклад, пояснити, які особливості поведінки слона наштовхують на думку про те, що ця тварина повинне бути цілком задоволена життям, або чому прийшли до висновку, що молюск незвичайно щасливий. Представники тваринного й рослинного світу можуть мати для носіїв культури символічний зміст, що також відображено в порівняннях, які актуалізують немотивовані ознаки: *klug wie die Schlangen* [DWDS].

(1) У *wie/als*-ПС даної групи спостерігаємо схильність людей приписувати предметам неживої природи ознаки, властиві тільки живим істотам або просто невластиві цим предметам: *glücklich wie die Sonne* [DWDS]; *geduldig wie der Berg* [DWDS].

(2) Людині властива суб'єктивність сприйняття, прагнення до оцінки навколишнього світу, тому *wie/als*-ПС часто засновані на ознаках, що виходять за рамки значення корелята: *süß und blöd wie das Leben selbst* [DWDS], *frisch wie der Sommer* [DWDS].

Десять відсотків ознак важко інтерпретувати, тому вони віднесені до групи «різні». Аналіз співвідношення ознак, актуалізованих у *wie/als*-ПС у художньому та медійному дискурсах, дав змогу виявити тенденції домінування певних видів ознак. Наприклад, найчастотніші *wie/als*-ПС, які актуалізують мотивовані ознаки (62%), а саме характерні типові ознаки (23%), що можна пояснити їхньою яскравістю у сполученні з логічністю. Розрив між характерними типовими ознаками й характерними ймовірними ознаками становить 6%. Отже, для характеристики референта порівняння адресат часто обирає випадкові, несуттєві ознаки. Передостанню позицію щодо частотності вживання посідають порівняння, які актуалізують немотивовані ознаки (38%). Найменш частотними виявилися *wie/als*-ПС, які увиразнюють сутнісні ознаки (12%). Установлені результати дають підстави для такого висновку: порівняння, реалізоване *wie/als*-ПС, тяжіє до яскравості й виразності, чого не можна рівною мірою досягти через актуалізацію сутнісних ознак (див. табл. 1).

Таблиця 1

Частотність актуалізованих ознак у *wie/als*-ПС у ХД та МД

Ознаки (модуль)			ХД		МД	
			К-сть	%	К-сть	%
мотивовані 62%	сутнісні 12%		309	6	361	6
	характерні	типові 23%	503	9	782	14
		ймовірні 17%	391	7	559	10
	інші 10 %		250	4	309	6
немотивовані 38%			1172	21	949	17
Всього			2625	47	2960	53

Порівняння, реалізоване *wie/als*-ПС, яке вербалізує порівняння предметів на основі мотивованих ознак, є реальним, або логічним. Такі ПС указують на більший або менший ступінь появу ознак, їхню якість, кількість, при цьому не відкриваючи нічого нового в описуваних предметах, а лише констатуючи безсумнівні факти. *Wie/als*-ПС, утворені на основі немотивованих ознак предметів, є абстрактними, або метафоричними, подібність або відмінність у яких встановлено тільки за допомогою міркування, абстракцій, коли на перший план виходить суб'єктивне ставлення мовця. Такі порівняння ситуативно зумовлені, вони виражають не тільки глибинну подібність або відмінність об'єктів, але й авторське трактування їхнього взаємозв'язку.

Висновки і перспективи подальших пошуків. На підставі проведеного аналізу вважаємо обґрунтованим розмежування ознак, актуалізованих у досліджуваному корпусі *wie/als*-ПС, на мотивовані та немотивовані і виділення на цій основі реального, або логічного, та абстрактного, або метафоричного, порівняння. Перспективним вважаємо дослідження цього явища на матеріалі різних типів дискурсу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дмитриева Н.В. Роль признака в выборе эталона сравнения: на материале адъективных сравнений английского и русского языков : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Тверь, 2000. 15 с.
2. Langacker. R. Introduction to Concept, Image, and Symbol. Cognitive Linguistics : Basic Readings / ed. by Dirk Geeraerts. Berlin: Mouton de Gruyter, 2006. P. 29–69.
3. DWDS – Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart, hrsg. v. d. Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften, URL : <https://www.dwds.de> (дата звернення: 17.09.2019)

Т.П. Коропатницкая. Семантическая дифференциация сравнительных структур с маркерами *wie/als* в соответствии с актуализированными в них признаками. – Статья.

Аннотация. Статья посвящена исследованию семантических признаков сравнения, реализованного сравнительными структурами с маркерами *wie* и *als* в современном немецком языке. Сравнение рассмотрено на основе аннотированного корпуса текстов немецкого языка DWDS.

Ключевые слова: сравнительные структуры, референт, коррелят, модуль сравнения, семантическая модель сравнения.

T. Koropatnitska. The semantic differentiation of comparative structures with *wie/als* through its actualized features. – Article.

Summary. The purpose of the paper is to study semantic comparison features, conducted by the method of comparative structures with the markers *wie* and *als* in the contemporary German language. The comparison was studied based on annotated German text corpora DWDS.

Key words: comparative structures, referent, correlat, module of comparison, semantic model of comparison.

УДК 821.161.1

Е.В. Подденежная

кандидат филологических наук,

доцент кафедры русской филологии

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко,

г. Киев, Украина

ПОВЕСТЬ И.Л. МУРАВЬЕВОЙ «ЛЯЛЯ, НАТАША, ТОМА»: ОСОБЕННОСТИ ЖАНРОВОЙ ПОЭТИКИ

Аннотация. В статье рассматриваются особенности жанровой поэтики «малой прозы» современной русской эмиграции на материале повести И.Л. Муравьевой «Ляля, Наташа, Тома». Анализируются разнообразные аспекты жанровой поэтики: универсальность и многоуровневость категории жанра, синтез в повести И.Л. Муравьевой различных жанровых форм и типов повествования. Исследуется трансформация механизмов культурно-исторической памяти в современной прозе русской эмиграции.

Ключевые слова: литература современной русской эмиграции, жанр, тип повествования, поэтика, культурно-историческая память.

Постановка проблемы. Развитие современной русскоязычной прозы эмиграции конца XX – начала XXI столетия отличается неоднозначностью стилевых экспериментов, размытостью жанровых форм и их модификаций, представляя разнообразное и увлекательное поле деятельности как для авторов, так и для исследователей.

Применительно к XX веку принято говорить о трех (реже о четырех) волнах русской эмиграции. Исследователи А. Соколов [1], В. Агеносов [2], М. Раев [3], Л. Суханек [4], определяя их границы, вносят свои коррективы в их датировку. Однако большинство из них согласно с тем, что первая волна эмиграции вызвана событиями октября 1917 года и охватывает период с 1918 приблизительно по 1939 год. Созданную ее представителями литературу принято называть «литературой в изгнании» в связи с тем,